

על סיפוריה של דבורה בארון

„מכל אבן מציצה אלה דמות המת” חננת לפני להוציאה לאור העולם”, אמר פעם רודן, הפסל הצרפתי המפורסם, ומעין בקשה כזאת שמעו בודאי רוב סופרינו, כשבאו לתאר ולצייר את חייה של העירה היהודית הקטנה על שפע דמויותיה ופרצופיה. פינות היים אלה כאילו התחננו לפניהם להנציהן בתמונה, להציב להן אנדרטה היה, למען ידעו ויראו בדורות הבאים את אורה היהן, מאוייהן ושאיפותיהן. ערמות של חטרי גלם אלה צווחו לחטיל בהן צורה, התחננו להתגלם בדמויות ולתת ביטוי ללבטיהן. רבים נשמעו לבקשה זו, אך לא כולם עמדו בה במידה שזה. יש שהפריזו בדבריהם, הכניסו יותר מדי עוקץ ואירוניה בתיאור העולם ההוא, שפכו עליו רב יתר מן הלעג ורק מעטים נמשו לתארו מתוך רגש של חנינה וסליחנות. רבים ראו רק את הזוועה והעליבון שבחיים תפלים אלה, המעקמים ומטשטשים את צורתו של היהודי סבלי להבחין את האור הננו בפינות נידחות אלה, את הזוהר והחסימות השופעים מן הסימטאות הסאובות.

דבורה בארון היא מן המעטים שבין סופרינו, שעמדו בנסיון קשה זה. היא לא העלימה את עינה הטובה ותאמהית מן האהבה והמסירות. סתחת למסות של דלות, יתמות ורעב, הכחינה אותם טיפוסים עממיים בריאים ופשוטים, שחיתם אינם חיים אפורים וחיי פרישות, ושצללו העוני לא האפילו על אָשרם ולא העבירו את רוחם.

נושא סיפוריה הוא הנושא הביתי והלבבי — החיים התמימים האינטימיים של העירה הליטאית על כל הפשטות, הפיוטיות והפטריארכליות שבהם. בתור אורני חיי העירה, וכצורך דמויותיה

במלוא תפיסתן, על הקרקע וסביבתה, המראות, המלבושים ואורה החיים נתי גלתה עצמותה הצרופה של המספרת. והתיאור הוא תיאור ריאליסטי קפדני, מדויק ומפורט, מתוך חרדה על כל פרט וזק, על כל סמט קטן שבקטנים, אך ללא גודש וללא הפרזה. סיפוריה הם כלי נאמן לחיי העירה על כל קמטיהם ואמתם האופייטיבית, ביטוי עמוק לכל הסתירות והניגודים שבמתחם של החיים הללו. כי על בן שאבה המספרת את החומר לתיאורו חיים פיקנטיים אלה מתוך הישות הקיימת והמציאות היומית יומית.

כמה כשרון של ציור ריאליסטי מושך קע, למשל, בשורות ספורות אלה המתד ארות את העירה: „ — — — ולפני עיני האורחת נגלתה, לבסוף, העירה עם קבוצת בתיה הדלים, הנשענים פה ושם על משענותיהם, עם סילון העץ הבודד, הנתלה עזוב על פתחי בארון, וסחנת הרוח רפתיהכנפים הצונחת כאפיסת כוח לרגלי גבעת האשפת...” (11), או בתיאור העירה בימות סתיו: „סחיר העצים ותפוחי האדמה הלך ונדל מיום ליום, ובתוך פתחי החניזות אשר בככר השוק ישבו חנוני העירה אהווי צנה וזועפים, ישבו ונשאו עיניו הם אל העננים אשר ממעל, וידע ידעו כולם בבירור, כי הדרכים אשר מחוץ לעירה סקולקלות והרוסות לגמרי, כי הכפרים הסרוכים והרחוקים סגר עליהם הרפש וכי תקוה לקונה שיבוא — אין” (165).

בעצם, אין בסיפורים אלה שום מאור רענת ומעשים תיוצאים מנדר הרגיל, לא

הידוש של נושא ואף לא עמקות פסיכור לוגית. האפיוורות הן רגילות, שכיחות וכמעט מצוינות. כי מה האפיו וודות, אף של מיטב סיפוריה, אלה שבשלמותם ובכנינם מזכירים הם את הנובילות של צ'אקוב, אם לא איזה מסרה של מהיבכך; כמעט מעשהינסים. כל תוכן הנובילה „קטנות” למשל, הוא מעשה כרפנית מכמילונבקה, בתו של הטוחן מכפר אושה, שראתה פעם אהת אצל גיסתה הרבנית ילדת הכרך זוג של נעלים, נעלי בית רגילות של אריג צבעוני ומאו נתקפל כל קסמו של העולם הגדול, שלא ניתן לה לראותו „בנעלים אלה, שאותן ראתה כמו עיניה וגם נעה אל רוך קטיפתן” (48). לבסוף נתנשמו שאיפותיה על פי מסרה, כשבאה לכרך להעיר בבית המשפט לטובת חברתה התמימה והטובה חנהגיטל, שעל לא עוון בכפה נאשמה במעשה גניבה. „היא הלכה ושבח ממסעה, ובתיבה שעל ידה, גדולה ככף רגל איש, מונח ומקופל היה זה, שתיה ראש מאויית, משאה נפשה מאו” (59). וכן תוכן הנובילה „משפחה” — אפיוורה קלה ורגילה בעצם: מעשה באשה ושמה דינה, שנישאה לאחד מבני „הזקניים” שבעיר רה, משפחה רבת אנשים ש„בעלי קומה היו כולם ולחם זקנים עבותים היוודים בחשיבות על חזותיהם”. הזוג ראה חיים יפים ושקטים ורק דבר אחד העיב על אָשרם — אלהים סגר את רחמה. לאחר ישראלה חיים עם בעלה עשר שנים חסימות ננזר עליה לקבל ממנו ספר כריתות. ורק על פי מסרה, כמעט נס, נמרה הסיפור כבי טוב, על ידו אות

שנשתרבבה ויצאה מן השורה נפסל הגט. סאת צערה של דינה נתמלאה ומידת הרחמים התנברה. דינה נשארה בבית בעלה, אף רחמה נפתח וילדה ילד כריא וגדולגוף. השלשלת החזקה של „הזקניים” לא נודעעה.

וכך גם בשאר סיפוריה „הניד”, „שומן”, „שפרה”, „מה שהיה”. לא המאורע ולא התוויה הם היסוד השליט בהם, לא הם מקסימום אותנו, כי אם בעיקר השיחה הנעימה והקצובה, שחן של פיוט מרחף עליה והיטוב הדמיונות על שרשן ופנימיותן הגרעינית, על זעזועיהן ורתיקותיהן הטרגיות, שעוצבה עיצוב ריאליסטיפיוטי עד להפליא.

ביחוד שלמות הן דמויות הנשים שבסיפוריה, אותן בנות ישראל הצעיר עות והכשרות, שתום ושכל, רוך ואומץ לב נתמוגה בהן יחד. מתוך הבנה ורוך נפשי עמוק ציירה המספרת נפשות אילמות ומעונות גורל אלה, המושכות בעול החיים מתוך דומיה וסבלנות. כמה נונה ופיוטית היא, למשל, אותה תמונה המתארת את דינה ניבורת הסיפור „משפחה” כשהגיעה שנה גירושיה: „כשטמנה באביב אה זרעוני הירקות בערובה, בכתה, וכשבאה לנכש בה אחרי כן את העשבים, בכתה שוב — עם כל גבעול וגבעול שעקרה. ייתכן שבלכה השוותה אליהם את עצמה, אשר עוד טעט ותעקר ממקומה אף היא, כדי לעשות רינת בשביל האחרים” (91).

ומה נוגעת עד הלב היא מסירותה של אשה טובה ותמימה זו הדואגת לבעלה שהולכת להתגרש ממנו: „יום אחד קראה אליה אחת משלש הליבות,

את היתומה, ומסרה לה את שמות הסאכלים שהם תביבים על כרוך. היא לימדה אותה כיצד להתקין לפתן בדבש ואיך לתבל פשטידה בקנמון, ואחר כך הראתה לה את מקום הצנון והנזר במדרת ומחרזות הבצלים בעליה — — (שם). אותה הן ריאלי ענוג ואור של חסד ורחמים שפוכים כמעט על פני כל אותן טיפוסים הנשים, עלובות החיים ומקופחות הגורל, בסיפוריה: אלקה שרה וחנה גיטל שב„קטנות”, שפרה ניבורת הסיפור „שפרה”, סינה ניבורת הסיפור „מה שהיה” ועוד.

מה ישמוסיה לסיפוריה זוון הוא אופן סיפורה מתוך נעימה אפית מתונה, בסגנון מדוד ושקוף, מנופה מכל עורף, ללא סתירות וללא כפילות ואהבת האמת שלה, אמונתה בנצחון הטוב והיפה. סיפוריה, שהם סיפורי מעשה הנושמים פיקנטיות ותובליות תיאור ומצטיינים בדקת הראייה הם בעיקר רשמי וזכרונות. „הדברים מסופד רים פה לא בסדר אולי, אבל כהויתם, כפי שראיתם פעם, לפני שנים, כשעה שהאירו לי עדיין באותו האור, אשר לא אָשוב לראותו עוד” (50), מעידה היא על עצמה.

סיפוריה הם הדים למה שהיה ויש בהם משום דמיון רב לסיפורי א. ג. גנסין, אלא שבסיפורי גנסין הננו מרגישים את התונה העמוקה, הקוסמית כמעט „התונה הגדולה לא פשר לת, ולא שחר”, ואילו כאן בסיפוריה של דבורה בארון מודגשת התונה הלוקאית לית, היהודית טיפוסית, התונה החרישית והנוקבת של המציאות היהודית הנלחמת הפשוטה והאכזרית, בליווי הזוהר המיוחד, הבוקע ועולה מתוך משכנות עוני אלה. חיים ויגלגלים